

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ З ЕМОЦІЙНИМ ВИГОРАННЯМ

Анатолій Сорока

**кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної психології**

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, Україна, м. Харків, майдан Свободи, 6

anatolij_soroka@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6072-8165>

Ольга Гмирь

студентка факультету психології

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, Україна, м. Харків, майдан Свободи, 6

olia.gmir@gmail.com

Анотація

Мета. Статтю присвячено визначенню психологічних особливостей особистісних якостей педагогів різної професійної спрямованості з емоційним вигоранням. *Методи дослідження:* теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення, інтерпретація теоретичних підходів та емпіричних досліджень); емпіричні (тестування); методи математичної статистики (для виявлення відмінностей психологічних особливостей особистісних властивостей педагогів з емоційним вигоранням використовувався U-критерій Манна-Уїтні). Обчислення проводилися за допомогою програмного забезпечення SPSS v.17. *Результати.* Визначено, що для загальної вибірки педагогів домінуючим компонентом синдрому емоційного вигорання є редукція особистих досягнень, а емоційне виснаження, навпаки, має досить низький ступінь вираженості. *Висновки:* 1. Встановлено, що у загальній вибірці досліджуваних, синдром емоційного вигорання знаходиться на етапі формування. Фаза резистенції є більш сформованою у порівнянні з фазами напруги та виснаження. Домінуючими компонентами синдрому емоційного вигорання є симптоми неадекватного виборчого емоційного реагування та редукції професійних обов'язків. Також важливо зазначити, що для загальної вибірки педагогів найбільш характерним компонентом синдрому емоційного вигорання є редукція особистих досягнень, а емоційне виснаження, навпаки, має досить низький ступінь вираженості. У більшості педагогів природничо-математичного циклу емоційне виснаження виявляється на високому рівні сформованості в порівнянні з педагогами суспільно-гуманітарного циклу. 2. Майже всі змінні особистісних властивостей досліджуваних мають середній рівень сформованості. А ось показники комунікативної швидкості та психомоторної пластичності мають високий рівень сформованості у вибірці педагогів природничо-математичного циклу. У педагогів суспільно-гуманітарного циклу виявлені такі змінні як комунікативна швидкість й інтелектуальна емоційність високого рівня сформованості. Визначено, що високі рівні сформованості, за такими змінними особистісних властивостей досліджуваних як психомоторна пластичність, комунікативна швидкість, інтелектуальна емоційність більш чутливі з приводу виявлення емоційного вигорання педагогів різної професійної спрямованості.

Ключові слова: емоційне вигорання, напруження, резистенція, виснаження, особистісні властивості, професійна спрямованість.

Вступ

Проблематика емоційного вигорання професіоналів у різних сферах діяльності залишається актуальною повсякчасно. Швидкі темпи розвитку нашого суспільства, зміна соціально-політичної ситуації, трансформації морально-духовних цінностей та нестабільність соціально-економічної сфери у державі та світі висувають нові вимоги до професіоналів у сфері освіти, особливо до педагогів. Адже саме перед ними постає нелегке завдання – виховати гармонійну особистість та свідомого члена суспільства у кожному зі своїх учнів, сприяти їх саморозвитку, розкрити їхній потенціал. Особливо нелегко виконувати ці завдання в період дестабілізації навчального процесу через введення в Україні військового стану.

Термін «burnout (емоційне вигорання)» введений американським психіатром Х.Дж. Фрейденбергом у 1974 році для характеристики психологічного стану здорових людей, що знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами, в емоційно навантаженій атмосфері. Це люди, які працюють у системі «людина – людина» (Цимбаляк, 2005).

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що вивченню проблеми емоційного вигорання педагогів присвячено значну кількість доробків у зарубіжній науці і практиці. Так, у роботі М. AbuMadini та ін. (AbuMadini et al., 2018) емпіричним шляхом було доведено, що у вчителів державних шкіл Індії вищий рівень емоційного вигорання у порівнянні з учителями приватних шкіл. Тому, керівництву приватних і державних шкіл необхідно сприяти розробці та впровадженню в систему організації освітнього процесу заходів профілактики та подолання чинників формування емоційного вигорання у вчителів на ранніх етапах його вияву. G. Nemati Alamdarloo та ін. (Nemati Alamdarloo et al., 2021), порівнюючи результати дослідження емоційного вигорання на роботі серед учителів державних і спеціальних шкіл, пропонують Міністерству освіти Ірану покращити заходи з підвищення кваліфікації педагогів. Автори вважають, що така система заохочень буде продуктивним засобом запобігання розвитку емоційного вигорання вчителів спеціальних шкіл за рахунок підвищення рівня професіоналізму та зростання попиту на їх послуги при виконанні ними посадових обов'язків. Цікавим є дослідження S. Poroova та ін. (Poroov et al., 2015). Порівнюючи емоційне вигорання у працівників охорони здоров'я та освіти, вони виявили найвпливовіші чинники виникнення емоційного вигорання та розглянули ролі ситуативних і індивідуальних факторів у запобіганні його загострення. K. Gluschkoff та ін. (Gluschkoff et al., 2016) у своїх дослідженнях прийшли до висновку, що підтримка балансу між зусиллями і винагородою на роботі може прискорити відновлення психологічного здоров'я особистості під час відпочинку і поліпшити якість сну, а також допомогти знизити рівень емоційного вигорання. J. Williams та ін. (Williams et al., 2015) досліджували наслідки демографічних змінних, пов'язаних із емоційним вигоранням, серед вибірки вчителів спеціальної освіти. Науковці дійшли висновку, що рівень відсвіту висококваліфікованих учителів спеціальної освіти є широко поширеною проблемою у Сполучених Штатах Америки.

Зазначений феномен у вітчизняній психології є дещо менш вивченим. Так, Н.В. Бещук-Венгерська (Бещук-Венгерська, 2015) у методичному посібнику, розкривши теоретичні аспекти «емоційного вигорання», причини виникнення та наслідки цього феномена, презентувала програму подальшої соціально-психологічної роботи з педагогами, спрямовану на інформативну та профілактичну діяльність з проблеми існування синдрому емоційного вигорання. Л.Р. Кіреєва (Кіреєва, 2011) у своїй роботі цікаво висвітлила теоретичний аналіз проблеми емоційного вигорання вчителя в процесі його професійного становлення. Т.Д. Перепелюк (Перепелюк та ін., 2019) у статті розкрила питання, пов'язані з синдромом «професійного вигорання» особистості вчителя. І.П. Шпичак описала причини виникнення та

симптоматику цього феномена у педагогічних працівників (Шпичак, 2017). Значущим аспектом у розробленому дослідниці спецкурсі щодо попередження емоційного вигорання педагогів є механізм психічного захисту особистості в формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на психотравмуючі впливи, стереотип емоційної або професійної поведінки, що дозволяє педагогу продуктивно використовувати свій емоційний ресурс. Але отримані дані, на нашу думку, є дещо суперечливими.

При цьому дослідниками відзначається, що синдром емоційного вигорання призводить до негативних наслідків, таких як погіршення психічного і фізичного здоров'я, порушення системи міжособистісних відносин, зниження ефективності професійної діяльності, розвиток негативних установок по відношенню до колег, учнів і близького оточення. Тому актуальним постає питання вивчення психологічних особливостей, особистісних властивостей педагогів різної професійної спрямованості з емоційним вигоранням з метою науково обґрунтування, розробки та використання, у майбутньому, програм профілактики і психокорекції.

Мета дослідження: визначити психологічні особливості особистісних якостей педагогів різної професійної спрямованості з емоційним вигоранням. **Завдання** дослідження: 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми особистісних якостей педагогів з емоційним вигоранням; 2) провести емпіричне дослідження з метою визначення психологічних особливостей особистісних якостей педагогів різної професійної спрямованості з емоційним вигоранням.

Методи дослідження

Для реалізації поставленої мети та завдань емпіричного дослідження нами були використані наступні методи та методики:

1. *Методика діагностики рівня сформованості емоційного вигорання* (авт. В.В. Бойко), яка дозволяє виявити домінуючі симптоми вигорання і дослідити, на якій фазі розвитку емоційного вигорання знаходиться людини на даному етапі.
2. *Опитувальник «Психічне вигорання»* (авт. К. Маслач, С. Джексон, в інтерпретації Н.С. Водоп'янової) був використаний з метою визначення загального ступеня розвитку емоційного вигорання. Водночас зазначена методика допомагає окреслити сприятливу область для виникнення емоційного вигорання за трьома шкалами – «Емоційне виснаження», «Деперсоналізація», «Редукція особистих досягнень».
3. *Опитувальник формально-динамічних властивостей особистості* (авт. В.М. Русалов) спрямований на визначення властивостей аспектів темпераменту («предметно-діяльнісного» і «комунікативного») та рівня розвитку базових якостей нервової системи (ергічність, пластичність, швидкість, емоційність).

Методи математичної статистики. Для порівняння досліджуваних груп використовувався U-критерій Манна-Уїтні. Визначення взаємозв'язку емоційного вигорання та особистісних якостей педагогів у досліджуваних групах реалізовувалось методом кореляційного аналізу Спірмена. Обчислення проводилися за допомогою програмного забезпечення SPSS v.17.

Характеристика вибірки: у нашому дослідженні прийняло участь 70 досліджуваних. Вибірку склали педагоги різних шкіл смт. Диканьки, м. Полтави та м. Києва, з числа яких ми сформували 2 групи досліджуваних у залежності від їх професійної спрямованості.

Перша група – 35 досліджуваних педагогів природничо-математичного циклу дисциплін, до яких входять математика, хімія, біологія, фізика, природознавство, інформатика та географія. Середній вік даної групи – 39,7 років, а середній стаж – 16,8 років.

Друга група – 35 досліджуваних педагогів суспільно-гуманітарного циклу дисциплін: українська та англійська мови, українська та зарубіжна літератури, історія України, всесвітня історія, правознавство та початкова освіта. Середній вік цієї групи – 38,9 років, а середній стаж – 16 років.

Результати та дискусії

У проведеному дослідженні для деталізації та унаочнення кількісного та якісного аналізу рівня сформованості фаз і вияву симптомів синдрому емоційного вигорання узагальнені результати загальної вибірки досліджуваних відображено у табл. 1. Результати відсоткового співвідношення показників досліджуваного феномену за групами досліджуваних наведено у табл. 2.

Таблиця 1

Співвідношення рівня сформованості фаз і симптомів синдрому емоційного вигорання загальної вибірки педагогів, отриманих за допомогою тесту В.В. Бойко

Шкали	Кількість досліджуваних			Відсотковий показник		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
1Ф – фаза напруги	41	19	10	58,6%	27,1%	14,3%
1С – симптом переживання психотравмуючих обставин	28	15	27	40%	21,4%	38,6%
2С – симптом незадоволеності собою	50	17	3	71,4%	24,3%	4,3%
3С – симптом «загнаності клітку»	59	7	4	84,3%	10%	5,7%
4С – симптом тривоги і депресії	37	17	16	53%	24,3%	22,7%
2Ф – фаза резистенції	11	33	26	15,7%	47,1%	37,2%
5С – симптом неадекватного виборчого емоційного реагування	10	21	39	14,3%	30%	55,7%
6С – симптом емоційно-моральної дезорієнтації	33	21	16	47,1%	30%	22,9%
7С – симптом розширення сфери економії емоцій	34	16	20	48,6%	22,9%	28,5%
8С – симптом редукції професійних обов'язків	13	25	32	18,6%	35,7%	45,7%
3Ф – фаза виснаження	33	25	12	47,1%	35,7%	17,2%
9С – симптом емоційного дефіциту	36	29	5	51,4%	41,4%	7,2%
10С – симптом емоційної відстороненості	25	29	16	35,7%	41,4%	22,9%
11С – симптом особистісної відстороненості	45	11	14	64,3%	15,7%	20%
12С – симптом психосоматичних і психовегетативних порушень	30	23	17	42,9%	32,9%	24,2%
ЗПВ – загальний показник емоційного вигорання	28	31	11	40%	44,3%	15,7%

Аналізуючи отримані дані, можна сказати, що фаза резистенції у досліджуваних є більш сформованою у порівнянні з фазами напруги та виснаження. Ця фаза характеризується наявністю опору до стресових ситуацій, таким чином людина намагається отримати психологічний комфорт через формування психологічного захисту.

Фаза резистенції в найбільшій мірі проявляється сформованими симптомами неадекватного вибіркового емоційного реагування та редукції професійних обов'язків. При

цьому вчителі мають проблеми з вибіркоvim емоційним реагуванням, яке може проявлятися в обмеженості емпатії до учнів. У таких педагогів спостерігається певна емоційна черствість і байдужість, спрямованість на спрощення своїх обов'язків, особливо тих, які пов'язані з емоційними затратами.

Найнижчий рівень сформованості має фаза напруження, що являється певним руховим механізмом для формування синдрому емоційного вигорання. Всі симптоми не сформовані, а на найнижчому рівні сформованості знаходяться симптоми незадоволеності собою та «загнаності вкнут». Тобто навіть при переживанні психотравмуючих подій енергія емоцій педагогів спрямована назовні, а не на власну особистість. Також важливо, що навіть у найскладніших стресових ситуаціях у педагогів не виникає відчуття безпорадності.

В цілому варто зазначити, що згідно з загальним показником синдром емоційного вигорання у досліджуваних знаходиться на середньому рівні, тобто лише на етапі формування.

Таблиця 2

Співвідношення рівня сформованості фаз і симптомів синдрому емоційного вигорання у досліджуваних групах, отриманих за допомогою тесту В.В. Бойко

Шкали	Суспільно-гуманітарний цикл			Природничо-математичний цикл		
	Відсотковий показник			Відсотковий показник		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
1Ф – фаза напруги	62,8%	20%	17,2%	54,3%	34,3%	11,4%
1С – симптом переживання психотравмуючих обставин	45,7%	20%	34,3%	34,3%	22,9%	42,8%
2С – симптом незадоволеності собою	74,3%	20%	5,7%	68,6%	28,6%	2,8%
3С – симптом «загнаності вклітку»	88,6%	2,8%	8,6%	80%	17,1%	2,9%
4С – симптом тривоги і депресії	57,1%	22,9%	20%	48,6%	25,7%	25,7%
2Ф – фаза резистенції	17,1%	45,7%	37,2%	14,3%	48,6%	37,1%
5С – симптом неадекватного виборчого емоційного реагування	20%	25,7%	54,3%	8,6%	34,3%	57,1%
6С – симптом емоційно-моральної дезорієнтації	42,9%	34,3%	22,8%	51,4%	25,7%	22,9%
7С – симптом розширення сфери економії емоцій	57,1%	20%	22,9%	40%	25,7%	34,3%
8С – симптом редукції професійних обов'язків	20%	37,1%	42,9%	17,1%	34,3%	48,6%
3Ф – фаза виснаження	48,6%	37,1%	14,3%	45,7%	34,3%	20%
9С – симптом емоційного дефіциту	54,3%	34,3%	14,4%	48,6%	48,6%	2,8%
10С – симптом емоційної відстороненості	31,4%	42,9%	27,7%	40%	40%	20%
11С – симптом особистісної відстороненості	71,4%	14,3%	14,3%	57,1%	17,1%	25,8%
12С – симптом психосоматичних і психовегетативних порушень	51,4%	20%	28,6%	34,3%	45,7%	20%
ЗПВ – загальний показник емоційного вигорання	45,7%	40%	14,3%	34,3%	48,6%	17,1%

Наступним етапом дослідження став аналіз окремих результатів співвідношення рівня сформованості фаз і вияву симптомів емоційного вигорання за групами досліджуваних.

За результатами аналізу показників у табл. 2, були зроблені наступні висновки. У педагогів другої групи (природничо-математичного цикл предметів) симптоми «загнаності в кут», емоційного дефіциту, психосоматичних та психовегетативних порушень знаходяться на вищій стадії формування, у порівнянні з педагогами суспільно-гуманітарного циклу дисциплін (друга група). Симптоми розширення сфери економії емоцій та особистісної відстороненості також спостерігаються більшою мірою серед педагогів природничо-математичного циклу. Педагоги першої групи характеризуються досить високими показниками рівня сформованості за змінними неадекватного виборчого емоційного реагування, особистісної відстороненості, психосоматичних і психовегетативних порушень, у порівнянні з досліджуваними першої групи педагогів.

Після використання непараметричного критерію U-Манна-Уїтні (зادля аналізу характеру відмінностей між фазами та симптомами синдрому емоційного вигорання серед груп педагогів природничо-математичного та суспільно-гуманітарного циклів) вдалося визначити, що у першій групі педагогів немає фаз та симптомів, які б характеризувалися достовірно більш високим рівнем розвитку, ніж у другій групі педагогів.

Результати дослідження співвідношення прояву компонентів синдрому емоційного вигорання у загальній вибірці педагогів, отриманих за допомогою опитувальника «Психічне вигорання» К. Маслача, С. Джексона в інтерпретації Н.Є. Водоп'янової висвітлено у табл. 3.

Таблиця 3

**Рівні прояву компонентів синдрому емоційного вигорання
серед загальної вибірки педагогів**

Шкали	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%
ЕВ – емоційне виснаження	19	27,1%	28	40,0%	23	32,9%
Д – деперсоналізація	25	35,7%	15	21,4%	30	42,9%
РОД – редукція особистих досягнень	5	7,2%	29	41,4%	36	51,4%

Аналіз наведених даних у табл. 3 показує, що для загальної вибірки педагогів найбільш проявленим компонентом синдрому емоційного вигорання є редукція особистих досягнень, як видно у 51,4%. Для досліджуваного компоненту характерними є наступні ознаки: результати праці та особистісні характеристики оцінюються негативно, наявний негативізм щодо можливостей кар'єрного росту, через що відбувається зниження мотивації до професійної діяльності знижується.

Деперсоналізація, як компонент емоційного вигорання визначається високим рівнем розвитку у 42,9% загальної вибірки педагогів. Для значної кількості викладачів властиве спотворення міжособистісних контактів із колегами, учнями та адміністрацією, що виявляється у негативізмі та цинічності почуттів щодо учасників навчального процесу.

Такий компонент синдрому емоційного вигорання, як емоційне виснаження, найменше виражений на високому рівні сформованості (32,9%) у порівнянні з двома попередніми змінними. Тобто педагогічна діяльність не спричиняє емоційне спустошення та байдужість у більшості випадків.

Наступним етапом нашого дослідження був аналіз результатів прояву окремих компонентів емоційного вигорання за групами досліджуваних, наведених у табл. 4.

Таблиця 4

Рівні прояву компонентів синдрому емоційного вигорання досліджуваних груп педагогів

Шкала	Суспільно-гуманітарний цикл			Природничо-математичний цикл		
	Відсотковий показник			Відсотковий показник		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
ЕВ – емоційне виснаження	28,6%	45,7%	25,7%	25,7%	34,3%	40%
Д – деперсоналізація	40%	17,1%	42,9%	31,4%	25,7%	42,9%
РОД – редукція особистих досягнень	2,8%	48,6%	48,6%	11,4%	34,3%	54,3%

Аналіз отриманих результатів надав можливість констатувати, що у більшій частині педагогів другої групи емоційне виснаження проявляється на більш високому рівні розвитку ніж серед педагогів першої групи. Тобто для них емоційне спустошення є більш характерним. Також варто відмітити, що серед педагогів природничо-математичного циклу редукція особистих досягнень проявлена більшою мірою на високому та середньому рівнях у порівнянні із результатами педагогів суспільно-гуманітарного циклу. Тобто всі компоненти синдрому емоційного вигорання у більшій мірі виражені у вибірці педагогів другої групи.

Після використання непараметричного критерію U-Манна-Уїтні (зادля аналізу характеру відмінностей між компонентами синдрому емоційного вигорання серед груп досліджуваних) варто підкреслити, що у першій групі педагогів немає компонентів, які б характеризувалися достовірно більш високим рівнем прояву, ніж у другій групі педагогів.

Аналіз результатів дослідження співвідношення прояву компонентів синдрому емоційного вигорання у загальній вибірці педагогів, отриманих за допомогою опитувальника формально-динамічних властивостей особистості В.М. Русалова наочно відображено у табл.5.

Таблиця 5

Прояв формально-динамічних властивостей педагогів

Вибірки	Шкали											
	ЭМ-психомоторна ергічність	ЭИ – інтелектуальна ергічність	ЭК-комунікативна ергічність	ПМ-психомоторна пластичність	ПИ-інтелектуальна пластичність	ПК-комунікативна пластичність	СМ-психомоторна швидкість	СИ-інтелектуальна швидкість	СК-комунікативна швидкість	ЭМ-психомоторна емоційність	ЭИ-інтелектуальна емоційність	ЭК-комунікативна емоційність
Загальна вибірка	30,01	31,94	30,24	34,33	29,37	27,64	32,35	31,64	34,47	27,44	33,9	31,2
Природничо-математичний цикл	30,08	32,14	29,85	35,2	29,17	28,02	32,88	31,65	34,82	26,65	32,48	30,25
Суспільно-гуманітарний цикл	29,94	31,74	30,62	33,45	29,57	27,25	31,82	31,62	34,11	28,22	35,31	32,14

Аналіз результатів дослідження формально-динамічних властивостей загальної вибірки педагогів показав, що майже всі особистісні властивості досліджуваних мають середній рівень сформованості. А ось показники комунікативної швидкості та психомоторної пластичності мають високі значення. Отримані результати вказують на те, що для загальної вибірки педагогів властива висока швидкість мовної активності, при цьому мова є легкою, а вербалізація досить швидка. Також важливо відмітити, що вони можуть досить швидко переключатися із однієї рухової активності на іншу і для них характерне намагання до різноманітної фізичної діяльності.

Аналіз результатів дослідження за опитувальником В.М. Русалова у вибірці педагогів першої групи показує, що високі результати вираженості наявні за такими шкалами як психомоторна пластичність та комунікативна швидкість, а у вибірці педагогів другої групи високі результати сформованості виявлені за змінними комунікативної швидкості та інтелектуальної емоційності. Тобто ця вибірка характеризується сильними переживаннями з приводу їх діяльності при якій відбувається розумове напруження.

За допомогою непараметричного критерію U-Манна-Уїтні був проведений аналіз характеру відмінностей рівня сформованості особистісних властивостей серед педагогів природничо-математичного та суспільно-гуманітарного циклів. Отримані результати характеру відмінностей наведені у таблиці 6.

Таблиця 6

Статистично значимі відмінності результатів між двома вибірками

<i>Шкала</i>	<i>P-рівень</i>	<i>Вибірка</i>	<i>Середній ранг</i>
EI – інтелектуальна емоційність	0,001	Природничо-математичний цикл	40,61
		Суспільно-гуманітарний цикл	30,39

З наведених даних можна зробити наступні висновки. У групи педагогів природничо-математичного циклу шкала «інтелектуальна емоційність» характеризується більш високим рівнем вираженості, ніж у групі педагогів суспільно-гуманітарного циклу. Тобто можна констатувати, що у педагогів природничо-математичного циклу більшою мірою сформована інтелектуальна емоційність і вони більш чутливі з приводу розходження очікуваного та реального образу результатів їх роботи.

Висновки

За результатами проведеного дослідження визначено психологічні особливості особистісних властивостей педагогів різної професійної спрямованості з емоційним вигоранням, а саме:

1. У загальній вибірці досліджуваних, синдром емоційного вигорання знаходиться на етапі формування. Фаза резистенції є більш сформованою у порівнянні з фазами напруги та виснаження. Домінуючими компонентами синдрому емоційного вигорання є симптоми неадекватного виборчого емоційного реагування та редукції професійних обов'язків. Також важливо зазначити, що для загальної вибірки педагогів найбільш вираженим компонентом синдрому емоційного вигорання є редукція особистих досягнень, а емоційне виснаження, навпаки, має досить низький ступінь сформованості. У більшій частини педагогів природничо-

математичного циклу емоційне виснаження спостерігається на високому рівні сформованості у порівнянні з педагогами суспільно-гуманітарного циклу.

2. Майже всі змінні особистісних властивостей досліджуваних мають середній рівень сформованості. А ось показники комунікативної швидкості та психомоторної пластичності мають високий рівень сформованості у вибірці педагогів природничо-математичного циклу. У педагогів суспільно-гуманітарного циклу виявлені такі змінні як комунікативна швидкість та інтелектуальна емоційність високого рівня сформованості. Визначено, що високі рівні сформованості, за такими змінними особистісних властивостей досліджуваних як психомоторна пластичність, комунікативна швидкість, інтелектуальна емоційність більш чутливі з приводу виявлення емоційного вигорання педагогів різної професійної спрямованості.

Перспективою нашого подальшого дослідження є визначення взаємозв'язку особистісних властивостей педагогів різної професійної спрямованості з емоційним вигоранням і створення відповідної психокорекційної програми.

Література

1. Бещук-Венгерська, Н.В. (2015). *Профілактика синдрому професійного вигорання у педагогів*. (Методичний посібник). Вінниця : ММК. Режим доступу: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/pdf/1257>
2. Кірсєва, Л.Р. (2011). Теоретичний аналіз проблеми емоційного вигорання вчителя в процесі його професійного становлення. *Вісник національного університету оборони України*, 5, 135–140.
3. Перепелюк, Т.Д., & Куделя, І.С. (2019). Психологічні особливості професійного вигорання вчителя середньої школи. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, XI(19), 381–395.
4. Цимбалак, І.М. (2005). *Психологічне консультування та корекція. Модульно-рейтинговий курс*. (Навчальний посібник). Київ : ВД «Професіонал».
5. Шпичак, І.П. (2017). *Спецкурс. Попередження емоційного вигорання педагогів*. (Навчальний посібник). (с. 7–28). Рівне : РОППО.
6. AbuMadini, M.S., & Sakthivel, M. (2018). Comparative study to determine the occupational stress level and professional burnout in special school teachers working in private and government schools. *Global Journal of Health Science*, 10(3), 42–53. <https://doi.org/10.5539/gjhs.v10n3p42>
7. Hemati Alamdarloo, G., & Moradi, S. (2021). Job Burnout in Public and Special School Teachers. *Clinical Psychology and Special Education*, 10(2), 63–75. <https://doi.org/10.17759/cpse.2021100205>
8. Popov, S., Latovljjev, M., & Nedić, A. (2015). Burnout in health care and education workers: The role of situational and individual factors. *Psihološka istraživanja*, 18(1), 5–22. <https://doi.org/10.5937/PsIstra150100>
9. Gluschkoff, K., Elovainio, M., & Kinnunen, U. (2016). Work stress, poor recovery and burnout in teachers. *Occupational Medicine*, 66(7), 564–570. <https://doi.org/10.1093/occmed/kqw086>
10. Williams, J., & Dikes, C. (2015). The implications of demographic variables as related to burnout among a sample of special education teachers. *Education*, 135(3), 337–345. <https://doi.org/10.5937/PsIstra1501005>

References

1. Beshchuk-Venherska, N.V. (2015). *Profilyaktyka syndromu profesiinoho vyhorannia u pedahohiv [Prevention of professional burnout syndrome in teachers]*. Vinnytsia : MМК. Retrieved from <https://dorobok.edu.vn.ua/article/pdf/1257> [in Ukrainian].

2. Kirieieva, L.R. (2011). Teoretychnyi analiz problemy emotsiinoho vyhorannia vchytelia v protsesi yoho profesiinoho stanovlennia [Theoretical analysis of the problem of emotional burnout of a teacher in the process of his professional development]. *Visnyk natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 5, 135–140 [in Ukrainian].
3. Perepeliuk, T.D., & Kudelia, I.S. (2019). Psykholohichni osoblyvosti profesiinoho vyhorannia vchytelia serednoi shkoly. aktualni problemy psykholohii [Psychological features of professional burnout of a secondary school teacher]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Actual problems of psychology: Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, XI(19), 381–395 [in Ukrainian].
4. Tsimbalyak, I.M. (2005). *Psikhologichne konsul'tuvannya ta korektsiya. Modul'no-reitingovii kurs. Navchal'nii posibnik [Psychological counseling and correction. Modular rating course]*. Kyiv : VD «Profesional [in Ukrainian].
5. Shpychak, I.P. (2017). *Spetskurs. Poperedzhennia emotsiinoho vyhorannia pedahohiv [Special course. Prevention of emotional burnout of teachers]*. (с. 7–28). Rivne : ROIPPO [in Ukrainian].
6. AbuMadini M.S., & Sakthivel, M. (2018). Comparative study to determine the occupational stress level and professional burnout in special school teachers working in private and government schools. *Global Journal of Health Science*, 10(3), 42–53. <https://doi.org/10.5539/gjhs.v10n3p42>.
7. Hemati Alamdarloo, G., & Moradi, S. (2021). Job Burnout in Public and Special School Teachers. *Clinical Psychology and Special Education*, 10(2), 63–75. <https://doi.org/10.17759/cpse.2021100205>.
8. Popov, S., Latovljjev, M., & Nedić, A. (2015). Burnout in health care and education workers: The role of situational and individual factors. *Psihološka istraživanja*, 18(1), 5–22. <https://doi.org/10.5937/PsIstra150100>.
9. Gluschkoff, K., Elovainio, M., & Kinnunen, U. (2016). Work stress, poor recovery and burnout in teachers. *Occupational Medicine*, 66(7), 564–570. <https://doi.org/10.1093/occmed/kqw086>.
10. Williams, J., & Dikes, C. (2015). The implications of demographic variables as related to burnout among a sample of special education teachers. *Education*, 135(3), 337–345. <https://doi.org/10.5937/PsIstra1501005>.

**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PERSONAL CHARACTERISTICS OF
TEACHERS WITH EMOTIONAL BURNOUT****Anatolii Soroka****PhD in Psychology, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Applied Psychology**

V.N. Karazin Kharkiv National University

6, Svobody Square, Kharkiv, Ukraine, 61022

anatolij_soroka@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6072-8165>**Olga Gmyr****Student of the Faculty of Psychology**

V.N. Karazin Kharkiv National University

6, Svobody Square, Kharkiv, Ukraine, 61022

olia.gmir@gmail.com**Abstract**

Objective. The article reveals the determination of psychological features of personal properties among teachers of different professional orientation with emotional burnout. Research methods: theoretical (analysis, comparison, generalization, interpretation of theoretical approaches and empirical research); empirical (testing); methods of mathematical statistics (to identify differences in the psychological characteristics of personal traits of teachers with emotional burnout, the Mann-Whitney U-criterion was used). Calculations were performed using SPSS v.17 software. Results. It was determined that for the general sample of teachers the most pronounced component of the emotional burnout syndrome is the reduction of personal achievements, and emotional exhaustion, on the contrary, has a rather low degree of expression. Conclusions: 1. It has been established that in the general sample of the subjects, the syndrome of emotional burnout is at the stage of formation. The resistance phase is more established compared to the stress and exhaustion phases. The dominant components of emotional burnout syndrome are symptoms of inadequate selective emotional response and reduction of professional responsibilities. It is also important to note that for the general sample of teachers, the most pronounced component of emotional burnout syndrome is the reduction of personal achievements, while emotional exhaustion, on the contrary, has a rather low degree of expression. In teachers of natural-mathematical cycle, emotional exhaustion is expressed at a high level of formation in the majority of teachers in comparison with teachers of social and humanitarian cycle. 2. Almost all variables of personality traits of the respondents have an average level of formation. But the indicators of communicative speed and psychomotor plasticity have a high level of formation in the sample of teachers of natural and mathematical cycle. Such variables as communicative speed and intellectual emotionality of a high level of formation were revealed in teachers of the social and humanitarian cycle. It is determined that high levels of formation, according to such variables of personal properties of the researched as psychomotor plasticity, communicative speed, intellectual emotionality are more sensitive to the detection of emotional burnout of teachers of different professional orientation.

Keywords: emotional burnout, stress, resistance, exhaustion, personal characteristics, professional orientation.

*Подано 19.09.2022**Рекомендовано до друку 28.09.2022*